

Hanna Jędrzejewska

Zjazd Międzynarodowego Instytutu Konserwacji IIC, Rzym, 25-29 września 1961

Ochrona Zabytków 14/3-4 (54-55), 119-122

1961

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W dniach 25—29 września odbył się w Rzymie pierwszy Zjazd Międzynarodowego Instytutu Konserwacji „*The International Institute for the Conservation of Historic and Artistic Works*“ (IIC) z siedzibą w Londynie; Instytut jest przeznaczony dla indywidualnych członków, osób zajmujących się czynnie lub interesujących zagadnieniami konserwacji. Zjazd miał charakter konferencji naukowej, poświęconej najnowszym postępom w konserwacji („*Recent advances in conservation*“). Najrozmaitsze dziedziny konserwacji, muzealnictwa i nauk przyrodniczych były reprezentowane przez około dwustu uczestników z przeszło dwudziestu krajów świata, w tym przez trzy osoby z Polski: prof. B. Marconi, mgr J. Lehmana i doc. dr H. Jędrzejewską.

Zjazd w Rzymie był zdarzeniem szczególnie ważnym, ponieważ był związany z dziesięcioleciem istnienia IIC i był pierwszą tego rodzaju imprezą po trzydziestu latach przerwy. Obrady trwały pięć dni. W sesjach przed- i popołudniowych wygłoszono szereg krótkich referatów; zwiedzono również *Instituto Centrale del Restauro* oraz *Instituto di Patologia del Libro* w Rzymie, wykopaliska w Ostia Antica, wykopaliska i muzeum w Villa Hadriana, oraz muzea i grobowce etruskie (Villa Giulia w Rzymie i miasteczko Tarquinia w prowincji Viterbo). Treść referatów w obszernych streszczeniach została powielona i przesłana uczestnikom konferencji na kilka tygodni przed Zjazdem. W większości przypadków w czasie konferencji nie powtarzano już w referatach spraw, które znajdowały się w powielonych tekstach, a jedynie rozwijano problemy dalej i ilustrowano przezręczkami. W ten sposób znacznie skrócony został czas trwania poszczególnych referatów, co umożliwiło dopuszczenie do głosu większej ilości specjalistów, zamiast ograniczenia zakresu referatów tylko do jednego prelegenta na dany temat. To niewątpliwie słuszne założenie programowe zostało — szczególnie w niektórych sesjach — nieco zniekształcone, ponieważ prelegenci przedłużali czasy swoich wypowiedzi, uniemożliwiając przeprowadzenie swobodnej dyskusji w czasie obrad. Niemniej, ożywione dyskusje, w bardziej specjalistycznych grupach, były prowadzone we wszystkich wolnych chwilach, w przerwach między obradami, w czasie wycieczek, spotkań oficjalnych itp. Wszystkie te rozmowy wykazywały zupełnie jasno palącą potrzebę częstszych spotkań i dyskusji na wszystkich kolejnych „szczeblach“ konserwatorskich oraz konieczność bardziej intensywnego publikowania wyników w czasopiśmie ogólnie dostępnym, a także wymiany publikacji i doświadczeń między poszczególnymi specjalistami w różnych krajach.

Z pełnym uznaniem należy podkreślić doskonałą organizację całej imprezy, zarówno od strony naukowej jak i towarzyskiej.

W krótkim sprawozdaniu nie jest oczywiście możliwe jakieś bardziej szczegółowe omówienie sesji naukowych, można jednak próbować podsumować na świeżo wrażenia i najbardziej istotne problemy, poruszone i dyskutowane na Zjeździe, w oparciu o programy poszczególnych sesji (nagłówki referatów podano w brzmieniu oryginalnym, ponieważ tłumaczenie w wielu przypadkach nie mogłoby wiernie oddać intencji tytułu)

Klimat muzealny: „*Evaluation of spectral radiation hazards in window lighted galleries*“ (L. S. Harrison, USA); „*The influence of light on museum objects*“ (J. Lodewijks, Holandia); „*Some studies on the protection of works of art during travel*“ (N. Stolow, Kanada); „*Methods of packing in the Victoria and Albert museum*“ (H. Wakefield, Anglia). Wszystkie referaty wykazały bardzo wyraźnie, jak daleko jesteśmy w naszej codziennej praktyce muzealnej od zapewnienia dziełom sztuki w galeriach i magazynach, a także w czasie transportu, niezbędnego minimum ochrony i bezpieczeństwa.

Fizyczne i chemiczne metody analizy: „*Les methodes d'analyse appliquées aux oeuvres d'art et aux antiquités*“ (S. Augusti, Włochy); „*Proposal for a handbook on analysis of materials of paintings*“ (R. J. Gettens, USA); „*Methods of analysis (physical and micro-chemical) applied to paintings and antiquities*“ (E. T. Hall, Anglia); „*Application of the electron microbeam probe and micro X-rays in non-destructive analysis*“ (W. J. Young, USA). Referaty w tej sesji obejmowały bardzo szeroki zakres za-

gadnień. Po pierwszym referacie o charakterze bardziej ogólnym, metodycznym, przedstawione zostały fragmenty proponowanej książki o analizie materiałów malarskich. R. J. Gettens podał wzorce tekstów dla bieli ołowiowej, azurytu i zieleni szmaragdowej (viridian), a J. Plesters podała wzorce dla bieli cynkowej, aurypigmentu i ultramaryny. Kolejno, wszystkie inne materiały mają być opracowywane w podobny sposób, a następnie przesyłane do oceny do laboratoriów specjalistycznych, i fragmentami drukowane w „*Studies in Conservation*”. Jak wykazały dwa ostatnie referaty, zastosowanie najnowszych metod badań fizycznych ma wielką przyszłość w dziedzinie dzieł sztuki. Badania te jednak mogą być prowadzone tylko przez wysoko specjalizowanych przedstawicieli nauk ścisłych, nie tyle ze względu na aparaturę, co ze względu na trudności w prawidłowej interpretacji wyników.

Srodki grzybo- i owadobójcze; konserwacja materiałów archiwalnych: „*The application of chemical and physical methods to conservation of archival materials*” (L. Santucci, Włochy); „*Problems in the use of insecticides on occupied premises*” (P. Gallo Włochy); „*Biological agents which damage paper materials in libraries and archives*” (F. Gallo, Włochy); „*Microbiological changes in frescoes*” (A. Tonolo i C. Giacobini, Włochy); „*The conservation of works of art in tropical and subtropical zones*” (W. Boustead, Australia). Po referatach nastąpiło zwiedzanie pracowni badawczych i konserwatorskich w *Instituto di Patologia del Libro* oraz muzeum szkodników i zniszczeń papieru. Obejrzano z wielkim zainteresowaniem aparaturę do laminacji oraz pokaz samego zabiegu. Ożywiona dyskusja na temat metod konserwatorskich w poszczególnych krajach i pracowniach oraz liczne pytania, kierowane do naukowych przedstawicieli Instytutu, świadczyły o znacznym zainteresowaniu uczestników Zjazdu tematyką sesji.

Zastosowanie metod naukowych w sposobach czyszczenia obrazów: „*The effect of aging and re-forming on the ease of solubility of certain resins*” (E. H. Jones, USA); „*Application of science to cleaning methods: solvent action studies on pigmented and unpigmented linseed oil films*” (N. Stolow, Kanada). Obrady tej bardzo specjalistycznej sesji odbywały się równolegle z inną sesją (jedyne wyjątek w czasie Zjazdu), stąd — mniejsza ilość uczestników, ale za to bardziej zwarta i ożywiona dyskusja. Obecni na sesji byli przede wszystkim konserwatorzy obrazów.

Badanie i zabiegi techniczne w obiektach metalowych było tematem sesji równoległej do poprzedniej, i skupiło przede wszystkim przedstawicieli nauk ścisłych. Tematy: „*Mineral alteration products on ancient metal objects*” (R. J. Gettens, USA); „*Le problème de la conservation des antiquités métalliques en France*” (A. France-Lanord, Francja); „*La restauration et la conservation de grands objets de bronze*” (A. France-Lanord, Francja); „*Advanced methods for the metallurgical examination of archaeological metal objects*” (M. Leoni, Włochy); „*The examination and treatment of bronze antiquities*” (R. W. Organ, Anglia); „*Application a l'étude des pièces de collection en metal de quelques méthodes non destructives utilisées en métallurgie*” (A. R. Weill, Francja). Bardzo żywa, ale niestety przedwcześnie skrócona dyskusja dotyczyła prawie wyłącznie bardzo specjalnych zagadnień fizyki i chemii. Wykazała ona wyraźnie, że zagadnienia nie tylko badania, ale i konserwacji obiektów metalowych leżą prawie wyłącznie w domenie nauk ścisłych.

Włoskie metody przenoszenia fresków: „*Methods used in Italy for detaching frescoes*” (L. Tintori, Włochy); „*Some observations on mural paintings*” (P. Mora, Włochy). Po zakończeniu referatów uczestnicy Zjazdu zwiedzili pracownie i wystawę prac w *Instituto Centrale del Restauro*. Duże zainteresowanie budziły nowe, bardzo ciekawe rozwiązania techniczne. doskonale podana dokumentacja, pracownie naukowo-badawcze i fotograficzne, oraz specjalna salka do czasowej ekspozycji obiektów, które świeżo opuściły pracownie konserwatorskie. Nowe metody przenoszenia fresków (a właściwie polichromii ściennej) oraz malarstwa na drewnie na nowe podłoże wywołały ożywioną dyskusję merytoryczną między zwolennikami i przeciwnikami pozba-

wiania dzieła sztuki jego organicznych składników. Dyskusja była kontynuowana w czasie wycieczki do Tarquinii, gdzie miano okazję zapoznania się ze stanem polichromii w świeżo otwartych grobowcach etruskich. (Wilgotność przed otwarciem grobowca 100%, po otwarciu — znacznie spada). Polichromii w tych warunkach grozi zagłada o ile nie zostanie przeniesiona do innych warunków i poddana konserwacji. W muzeum w Tarquinii obejrzano polichromię przeniesioną na nowe podłoża w specjalnych makietach grobowców.

Wzmacnianie kruchych obiektów: „*Consolidation of fragile objects*“ (A. E. Werner, Anglia); „*The consolidation of metallic fragile objects*“ (R. M. Organ, Anglia); „*New methods for the consolidation of fragile objects-wood, ivory, metals etc.*“ (A. M. Rosenqvist, Norwegia); „*Some new experiments in the conservation of ancient bronzes*“ (H. Jędrzejewska, Polska). Dwa pierwsze referaty dotyczyły doświadczeń Laboratorium Badawczego British Museum w Londynie. Referat trzeci zajmował się przede wszystkim mechanizmem nasycania oraz właściwościami i rodzajem nowych polimerów, jako podstawą dla dobierania najwłaściwszego środka zabezpieczającego. Nowe metody konserwacji brązów stosowane w Laboratorium Badawczym przy Dziale Sztuki Starożytnej Muzeum Narodowego w Warszawie pokazały rozwiązania konserwatorskie zasadniczo przeciwne rozwiązaniom w British Museum, jeżeli idzie o stosowanie procesów elektrolizy do stabilizacji obiektów, i w wielu przypadkach wydają się być bardziej zbliżone do rozwiązań konserwatorów włoskich i amerykańskich. Dyskusja na ten temat jest prowadzona nadal.

Naukowe badanie i konserwacja szkła: „*The electron beam probe microanalysis of ancient glass*“ (R. H. Brill, USA); „*Repair and reproduction of ancient glass*“ (R. Wihr, Niemcy). Nowa metoda badania składu szkła w sposób nie niszczący, na bardzo małej powierzchni, przynosi wiele ciekawych wyników, których w inny sposób nie można by uzyskać. Referat drugi dotyczył zagadnień technicznych, głównie pewnych materiałów i metod ich użycia.

Praktyczne metody wzmacniania i przenoszenia na nowe podłoża obrazów na deskach: „*Some application of mechanics to the treatment of panel paintings*“ (R. D. Buck, USA); referat bez tytułu, o doświadczeniach w NRF (Ch. Wolters, Niemcy); „*The transfer of easel paintings*“ (A. W. Lucas, Anglia); referat bez tytułu, dyskusyjny, o metodach Buck'a i Lucas'a (G. Urbani, Włochy). Referaty wyraźnie wykazały zasadnicze różnice w poglądach, zarówno jeżeli idzie o zachowanie autentycznego podłoża jako części organicznie związanej z całością obiektu lub zniszczenia podłoża dla zapewnienia warstwie malarskiej jak najlepszych warunków egzystencji, jak i w przypadkach zapobiegania odkształceniom i chorobom podłoża.

Nowe werniksy do obrazów: „*New spirit varnishes*“ (R. L. Felner, USA); „*New picture varnishes*“ (G. Thomson, Anglia). W pierwszym referacie omówione zostały nowe produkty syntetyczne i nowe rozpuszczalniki, które mogłyby mieć zastosowanie do werniksów, składających się z lotnego rozpuszczalnika i substancji w nim rozpuszczonej (spirit varnish). W referacie drugim omówiona została aktualna sytuacja dotycząca problemu nowych werniksów do obrazów. Poszukiwanego „idealnego werniksu“ co prawda dotychczas nie znaleziono, ale prowadzone badania znacznie posunęły naprzód metodyczne opracowanie tematu, a także problematykę zastosowania żywic syntetycznych do konserwacji obrazów.

Obchodzenie się z tkaninami i obiciami i ich naprawa: „*Restoration and preservation of ancient textiles and natural science*“ (J. E. Leene, Holandia); „*Basic habits of textile fibers*“ (L. Bellinger, USA); „*Preservation of textile objects*“ (A. Geijer, Szwecja); „*Reinforcing weakened textiles with synthetic fibre net*“ (E. R. Beecher, Anglia). (Jako komunikat w dyskusji — H. Jędrzejewska podała nową metodę wzmacniania luźnych strzępów tkanin, zastosowaną przez nią przy konserwacji sztandaru w Muzeum Wojska

Polskiego w Warszawie). W konserwacji tkanin zaznaczają się wyraźnie dwa zasadnicze kierunki: staromodnej naprawy za pomocą igły i nitki oraz metod nowoczesnych — przez naklejanie na podłoże wzmacniające. Metoda polska — jest rozwiązaniem pośrednim, ponieważ ogranicza się jedynie do naklejania bardzo cienkich nici jedwabnych w poprzek strzępów, w odległościach kilkucentymetrowych, a następnie używa już nici i igły. Ożywiona dyskusja między specjalistami nadal trwa.

Kształcenie i szkolenie konserwatorów i restauratorów: „*La formation des conservateurs et des restaurateurs*“ (P. Rotondi, Włochy); „*Training for engineers in conservation*“ (S. Keck, USA); „*The training of restorers*“ (H. Ruhemann, Anglia); „*Programme of the faculty of conservation at the Academy of Fine Arts in Warsaw*“ (B. Marconi, Polska); „*An ab initio course in the conservation of antiquities*“ (H. Hodges, Anglia). Bardzo różnorodne poglądy zarówno na programy szkolenia, jak i na podstawową specjalizację konserwatora (czy tylko artystów należy kształcić na konserwatorów dzieł sztuki?) niestety nie mogły być rozwinięte z powodu braku czasu na dyskusję. Jest jednak sprawą niewątpliwą, że konserwacja szybko przestaje być domeną zręcznego amatora, a staje się poważną indywidualną nauką, i zarówno kształcenie przyszłych profesorów, jak i przyszłych konserwatorów musi ulec podstawowym reformom i pewnej normalizacji.

Plany na przyszłość w IIC: omawiano zmiany proponowane w „*IIC Abstracts*“ (R. J. Gettens) oraz sprawy rozszerzenia zakresu działania IIC przez wciąganie do jego grona nowych krajów i nowych członków. W czasie konferencji miał miejsce również oficjalny odczyt dr H. J. Plenderleitha, dyrektora „Rome Centre“ (w pełnym brzmieniu: „*The International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property*“), ośrodka powołanego przez UNESCO, w Rzymie 1959 r. Odczyt pod tytułem: „*International organisations and conservation*“ dotyczył trzech instytucji międzynarodowych: Komitetów ICOM, Rome Centre i IIC, zajmujących się zagadnieniami konserwacji i muzealnictwa, i wyrażał nadzieję, że wiele dotychczas nie rozwiązanych problemów konserwatorskich doczeka się wreszcie rozwiązania przez skoncentrowanie specjalistów z różnych krajów na wspólnej tematyce.

W ostatecznym podsumowaniu wrażeń z konferencji można by jeszcze poruszyć bardzo silnie zaznaczającą się sprawę pewnego „dualizmu“ poglądów i rozwiązań konserwatorskich. Źródłem tego zjawiska jest przypuszczalnie samo dzieło sztuki, które z pomocą środków materialnych spełnia swoją rolę estetyczną. Stąd — zarówno humanistyczne, jak i materialistyczne cechy dzieła sztuki dochodzą w różnych momentach do głosu. To ma szczególnie intensywne natężenie w konserwacji, gdzie właśnie strona materiałowa obiektów bardzo silnie się uwydatnia. Dyskusja — czy artysta czy chemik ma tę stronę materiałową ratować, czy w obiektach metalowych celem konserwacji jest zachowanie formy obiektu czy również jego materiałów, zaciekle dyskusje czy można przenosić freski i obrazy na drewnie na nowe podłoże nieraz jedynie z zachowaniem tylko warstwy farby, czy można tkaniny naklejać, a dokumenty laminować — wszystko to jest niewątpliwie odbiciem podwójnej struktury obiektów sztuki — struktury estetycznej, będącej głównym elementem obiektu, i struktury materialnej, która te funkcje estetyczne pozwala spełnić. I tu chyba problematyka konserwatorska wkracza na zupełnie nowe drogi — okazuje się, że prawidłowe zabezpieczenie i utrzymanie strony materialnej obiektu wymaga o wiele więcej niż może dać najbardziej subtelne wyczucie estetyczne, wymaga ingerencji specjalistów nauk ścisłych (szczególnie fizyki i chemii) nie tylko przy badaniu, ale i bezpośrednio przy konserwacji obiektów. I to jest chyba najważniejszym wnioskiem z całej konferencji, wnioskiem, którego rozwiązanie leży w przyszłości konserwacji.

doc. dr Hanna Jędrzejewska